

Pojken som fantasin skenade bort med

Joel Pettersson

5/10 1917

(Med efterskrift och ordlista av Ralf Svenblad)

Det var en gång en pojke som, jag nästans vågar svära på det, var född till konstnär. Detta var därför att den pojken hade fantasi. En riktigt stor och levande fantasi som, då pojken låg i vaggan, gjorde om brösttussen han hade i mun till tiss. En riktigt mjuk och rar mammas tiss med varm god mjölk i. Och den pojken kinkade aldrig och grät aldrig, ty alla obehagligheter trollade pojkens fantasi bort och allt som var på tok gjorde pojken så att det blev bra igen. Dagarna i ända kunde pojken ligga ensam inne i vaggan utan att någon såg efter honom, men skrek han för det, tror ni väl? Nej. Fantasin hanses skaffade honom allt det som föräldrarna av oförstånd eller snålhet underlät att ge honom: skötsel, mat och torra pinklappar.

Då pojken blev en fem, sex år så sattes han opp i fars knä för att lära sig känna orden, det vill säga bokstäverna. Det gick som en dans. Och pojken hade roligt må ni tro. Ty bokstäverna betydde inte bokstäver, a var inte bara a och b var inte bara b. Nej, bokstäverna var någonting annat i pojkens ögon: hästar, kor, kalvar, grisar, hus, spöken, barkbåtar och sockerbitar, ja vad som helst kunde pojken få bokstäverna till. Därför var det också så roligt att lära sig känna orden ur abc-boken oppe i pappas knä.

Så kom katekesen. Då fick pojken ännu roligare. Där stod inte bokstäverna bara en och en vid sig. Nej, här kom de i stavelser och meningar. Kom flockvist som tallrikarna på bordet, högvist som potatisarna på fatet och radtals som korna i fäxet. Och pojken stavade och lade hop leksak efter leksak och byggde opp dem i stora hus, i höga kummel, som började svikta och falla, föll med fart – och pojken ryckte bort fars hand från boken, den handen som förde pekstickan, så att den inte skulle bli under bokstäverna, leksakshuset som föll omkull. Fars hand hade kunnat bli stött och sårad, och det ville inte pojken, ty han hade ett mycket gott hjärta.

Men allra roligast blev det då bokstaven stora S kom så där mitt uti raden. Men det kom den inte, bara framför Satan. Och då fick pojken roligt. Det var inte därför att Satan var någonting fult och ont, det visste inte pojken. Pojken visste inte av något ont på den tiden, bara litet och det var fars fingrar då de sökte efter luggen på honom. Nej, men pojken hade roligt då Satan kom med stora S i spetsen. Ty S liknade ett flaggskär med många tungor, ett flaggskär som dinglade och skrek för nordanvinden. Och då S kom, då släppte pojken löst storm i katekesen, storm så att stickorna rökte, storm så att stall och fäx blåste hals över ända och mor och far måste ut och se åt vad som stod på. Men inne på bordet låg det fullt med sockerbitar, på golvet sockerbitar, hela stugan full med sockerbitar, och pojken åt, åt medan far och mor var ute. Pojken åt av sockerbitarna, som inte var sockerbitar nå alls, bara luft, bara inbillning, bara drömmier som pojken hade för sig medan han satt oppe i pappas knä och lärde sig katekesen.

Men bokstaven "i" fick inte pojken att likna på någonting, det var för prickens skull. Men så en morgon då pojken vaknade så talade far om att han fått sig en liten bror. Mor låg i sängen och stånkade och drönade. Mitt på golvet stod vaggan och i vaggan låg en barnunge med huvud så runt som – så runt som – ja, vad skulle pojken hitta på, jo, huvud så runt som prickens på "i". Och lillebror i vaggan blev bokstaven i. Och pojken var glad åt att han funnit något som passade åt i. Nu kunde han leka med den bokstaven. Men det var bara att lulla och säga "iss iss" då i-et kom, och sjunga vaggvisor, ty i-et i vaggan skrek precis med ens.

Lillebror blev kristnad till Karl. Men det brydde sig inte pojken om. För honom var lillebror ett "i", bara ett i och ingenting annat.

Om sommaren då far och mor sträckte ute på arbetet med ens fick pojken bli liksom barnpiga åt lillebror. Så fort som pojken fick i-et att sluta skrika så sprang han ut och lade sig på farstubron. Och där gjorde han luftseglerier må ni tro. Ja såna rysliga luftseglerier, att om någon av våra djärvaste aeroplanflygare hade åsett endast en av pojkens luftfärder så hade denne hisnat bestämt.

Det började på det viset att pojken låg ute på farstutrappan, alldeles så där händelsevist, på rygg med händerna under huvudet och stirrade opp i det blå där några vita strömoln jagade fram i sjungande fart. Men bäst som pojken ligger och ser, så saktar molnen farten, ja de stannar precis, och i stället börjar farstutrappan röra på sig. Pojken känner precis hur trappan skiljer sig från marken, marken sjunker neråt, neråt, tills den inte finns något mer, och då börjar trappan öka fart må ni tro. Den börjar flyga framåt i rymden, flyga, flyga, så att det visslar och vrålar i trappan och vinden piper i pojkens öron.

Men då blir pojken rädd bäst som det är. Tänk om trappan vänder sig opp och ner, vrider omkull sig, nu som den inte hade nån mark att stå på. Pojken känner hur trappan börjar vingla, än åt ena sidan, än åt den andra. Pojken flyttar kroppen liksom för att balansera henne. Men trappan blir bara värre och värre. Den kränger på sig och vrenskas och slår opp liksom en ostyrig häst som bara lurar på att kasta ryttaren av sig. Nu slår den volt, och pojken stelnar bort i namnlös fasa, nu måste han falla neråt, neråt i rymden, där som det inte finns någonting att falla mot, varken mark eller botten.

Pojken väcktes opp till liv och verklighet igen av modern som kom hem från arbetet och gav pojken en spark: – Vräk dej undan, satt en mänska släpper in över farstutrappan, vättsja.

Men pojken hade kväljningar ännu från den rysliga luftseglatsen och började kräkas. Mor hanses var genast färdig att borra en par matskedsblad maskfröj i pojken. Men pojken ville inte taga in dem, slog emot och skrek, men han måste, eftersom han var sjuk och kräktes, så.

Ty modren visste bara av en sorts medicin, och den skulle tagas in och givas in för alla sorters sjukdomar. Även då hon, modren, låg i barnsäng och hade födslovånda så skulle hon ha in av samma medicin. Och den medicinen var – maskfröj.

Dagen därpå gjorde pojken om luftfärden sin igen. Men i dag var han klokare. Han satte tömmar på farstutrappan först, sen lade han sig på rygg och så bar det av igen. Så gick trappan att styra oppåt och nedåt och åt sidan och vart han än ville. Och

hela sommaren låg pojken ute på trappan och seglade ute i rymden mellanåt i-et gaphalsade inne i stugan och pojken måste in för att lulla.

Men på hösten togs pojken in från trappan och sattes bakom bindtjugan för att knyta nät. Och pojkens små händer gick upp och ner, upp och ner, och maska knöts efter maska utan att pojken visste av det, ty pojkens ande var ute på rymmarfärder – ibland på farstutrappsåkning i det blå, ibland rullande snöbollar som var av socker, bara socker, och ibland inne i skogar som träden var levande i, liksom underliga djur som sprang efter honom och gapade och gläfsade efter honom. Men pojken slog ifrån sig med ett stort underligt vapen han hade i hand. Och det vapnet var bindnålen med nätgarnet på.

Ibland kunde händerna stanna av i sitt opp- och nedfäktande och pojken sjunka in liksom i sömn med öppna stort stirrande ögon. Då skrek modren som stod vid spiselns och lade svarta osköljda potäter i grytan: – Si på den satans ungen hur han sover!

Far steg upp och smackade till pojkens huvud så att en hel hop stjärnor glimrade för pojkens ögon. Men han grät inte. Fick bara tag på nålen igen och band och band och försökte komma ihåg, försökte riktigt komma ihåg, att det var vid bindtjugan han satt och måste binda om han inte skulle få en örfil. Men bäst som det var så skenade fantasin bort med pojken igen och han vaknade upp vid nästa örfil han fick och nästa stjärnfall han fick bevittna.

*

Då pojken fyllt sitt nionde år skickades han in i folkskolan. Första dagen där så döpte han om lärarinnan till Helgelsen. Det var därför att tredje trosartikeln i katekesen handlade om helgelsen och tredje trosartikeln och lärarinnan slutade bägge likadant. Det vill säga, på lärarinnans klänningsfäll fanns det broderade volanger som buktade sig om varandra och flätade in sig uti varandra och till slut blev ingen ordning på, alldeles som de sista meningarna uti tredje trosartikeln, helgelsen. Därför skulle lärarinnan heta Helgelsen. Pojken sade nog lärarinnan han som andra, men inom sig menade han Helgelsen. Det var så roligt tyckte pojken, att bara med vanliga ord, som andra människor begagnade, kunna mena, ja, nästans vad som helst.

Men redan andra dagen i skolan börjar en strid mellan Helgelsen och pojken, en strid som nästans går ut på liv och död. Ty Helgelsen den dumsnutan tänkte narra pojken att bokstäverna endast betydde bokstäver: att ”Farao Ramses Den Andra” endast var ordet ”Farao Ramses Den Andra”, fastän pojken visste att bokstäverna kunde betyda vad som helst bara man ville.

Först trodde pojken att Helgelsen bara tänkte narra honom och då satte sig pojken helt på tvären. Men lite längre fram så kom pojken underfunnen med att Helgelsen inte begrep bättre än att bokstäverna endast var bokstäver. Helgelsen var en bokstavsmänska som inte kunde se det som pojken såg i allting. Och pojken fick medlidande med henne och gav efter för henne liksom på lek och följde snällt med i lektionen.

Men det behövdes inte bättre än som att stora S kom, ty då skenade fantasin av med pojken. Då blev det storm, en sjudundrande nordanstorm. Och pojken släppte stormen in under Helgelsens kjolar som flög rätt upp och gick i trasor och trasorna

fladdrade och vinkade som trasorna på åkerschäckslet som far bar ut till havreländen om våarna. Och pojken lät stormen bli vildare och vildare. Och Helgelsen kunde inte stå på benen längre utan började snurra runt, runt, runt, precis som en trådrullssnurra. Och så föll Helgelsen pladask över pojken, och klöste honom i håret och nöp honom i örsnibbarna. Det var märkvärdigt, tyckte pojken, att Helgelsen alltid skulle falla över honom, pojken, då hon blåste omkull.

Värre gick det då det var stilskrivningstimmar. En liten stund kunde pojken sätta och apa stilen efter ”Gud är god”. Men så komde det för pojken att G var far och d var mor och bokstäverna däremellan var sättpotatisarna som far och mor trätte om. Mor ville bära in dem i säckar så att de skulle få gro ut i värman. Men far ville taga dem från källaren direkt och sätta dem i åkern. Men det ville int mor. Så bar det till att gräla. Skarpa ord och svordomar haglade om varandra. Så bar det ihop att slåss. Mor fick stryk. Pojken tyckte det var orätt av far att slå mor. Och pojken hjälpte mor. Och de körde ut far och riglade dörren. Sen hjälptes pojken och mor åt att bära in sättpotäterna och lade dem i hög innanför dörren. Och den högen var så rolig att leka på och krypa över och gömma sig bakom. Men säckarna var tunga och pojken fällde dem gång på gång. Då blev det stora bläckplumpar. Så måste pojken släpa säckarna efter sig. Därav blev en lång mörk väg som pojken drog med tummen doppad i bläck. Trätan och slagsmålet var ristor och krumelurer ditsprättade med pännan. Helgelsen kunde icke alls begripa vad pojken felades som for fram uti sitt stilskrivningshäfte så där. Och det vankades smäll på örat och kvarsittning.

Men örfilarna kände inte pojken. Och kvarsittningar och bakläxor tyckte han om.

Alltid i hemmet då pojken fick luggar och örfilor för det han somnade uti arbetet så började han tänka på någonting roligt. Han tänkte därpå riktigt mycket och fort, fort och tänkte bort svedan. Likaså i skolan då han fick snubbor och örfilor så tänkte han genast bort dem.

Och kvarsittningarna och bakläxorna de blev pojken högtidsstunder. Då han blev mol ensam uti det stora, tomma klassrummet så kunde han låta tanken riktigt springa ut. Annat var det hemma. Där var så mycket rådd och så mycket snusk som tanken fastnade fast i. Och matskänken, den gamla stora matskänken, den skulle då tanken köra fast i precis med ens och komma i krakel med. Skänkdörren hängde bara på ett gångjärn och det gångjärnet var en skosula som såg ut att kunna gå av när som helst. Och så skulle tanken bums slinta in i skänken fast där ingenting mera fanns än som ett fat med kokta osköljda potäter på, alltid ett fat med kokta osköljda potäter på, ett gammal rostigt rivjärn, par tre kornhorn opprädda på en kängrem och några härskna strömmingar stripplade en här, en där. Det var allt som fanns inne i skänken, men ändå skulle tanken dit in. Så att det var svårt för pojken att kunna tänka hemma. Men här i skolhuset som var stort och där pulpeterna stod i rad kunde pojken få tanken att löpa hur som helst.

Vet ni vad pojken gjorde till först då han blev ensam i skolrummet, när de andra barnen sprang hem under rop och skrik och Helgelsen gick in till sig? Jo, då befolkade pojken hela skolan full med barn, stora, snälla, som alla begrep sig på att med en vanlig bokstav kunde man mena vad som helst. Och de barnen läste högt ur Boken om vårt land och ur Naturens bok och ur alla andra böcker och de narrade lärarinnan rätt opp åt synen, ty hon trodde att barnen menade endast det som de läste, men de menade mycket mer. Ty alla kunde konsten som pojken hittat på: att

med ett vanligt ord mena någonting annat. Och alla de barnen förstod varann och sprang ute och slog boll och tog lyra och ”dårade björn” och ”spottade i knut” och gjorde ”ä-ä-ä-kacka på hökins bo”, mitt framför lärarinnans näsa, men hon förstod dem inte. Och rätt åt henne för det att hon ville tvinga honom att tro att en bokstav var bara en bokstav.

Men bäst som leken var allra mest i farten och allra roligast så kasade pojken ut dem, detta till straff för att de var så leda mot honom och sparkade honom med ens och knuffade honom och gav honom blåögon och blodnäsa.

Därför måste hans inbillade kamrater ut när leken blev som roligast. Men efter kamraterna så släppte pojken in skökor (han visste inte vad skökor var för något men trodde det var leda kärngar som hade horn i truten att fläka opp folk med) och troll och änglar och alla möjliga saker som inte går att beskriva därför att ingen sett något sådant och ingen vet vad det liknade och därför att det inte finns namn åt det som pojken såg och lekte med.

Men leken kunde aldrig börja på allvar förrän som mor tog ögat från skolrummet och gick ut till fäxet för att vattna och ge krytturen middag. Mors öga det var en solfläck. Tätt utanför bortre ändans fönster stod en mörk, mörk vägg av stora granar som skymde utsikten. Men genom kvistverket var det bara ett litet runt hål i som ett dussin solstrålar kunde kila sig fram genom och göra en solfläck. Solfläcken – det var mors öga, som enkoms var där för att se till att pojken inte skulle somna av bakom boken, det vill säga sjunka in i drömmier.

Om morgnarna då Helgelsen gjorde bön stod solfläcken Mors öga som ett nyvaknat varigt öga på Helgelsens pulpet. Så kröp den sakta ner längs pulpetbenet och krälade utåt golvet. Och då barnen slapp hem så stod den oppe på svarta tavlan. Då måste pojken sitta och göra sig till att läsa men satt bara och räknade minuterna om det inte snart skulle bli kodags för mors öga. Så kröp solfläcken långsamt opp på fönsterposten, stod där och funderade en stund vilka kor som borde få mjölkdricka och vilka vatten och om hönsen fått mat på flere dagar eller ej. Men bäst som det var så slant mors öga ut över fönsterposten och fodringen. Då hade pojken lov att brassa löst med sina fantasier så mycket han ville. Men när det blev som roligast så måste pojken ta fram katekesen och bläddra opp Satan med stora S framför ty då blev det storm, en ryslig storm som ställde till oreda bland alla härligheterna.

Och pojken fick sätta ensam inne i skolrummet och drömma så mycket han bara ville. Helgelsen hade jämt göra att koka kaffe ute i köket åt rika kaptenskor och feta bondvärdinnor som kom dit med mutor – ägg, fläsk, mjölk och smör – för sina barn.

Men då mörkret började komma så körde Helgelsen ut pojken, ty då ville hon stänga till skolans dörrar. Hon gick alltid bort till nättrena, till butiksfröken, som var bara lite ifrån, och sovde med henne.

Liten och svag var pojken från första början. Och starkare blev han inte på den tiden som han besökte folkskolan. Varav skulle han bliva det? Om morgnarna fick han en kopp cikoriekaffe med några smulor sönderhyvlat torrt bröd uti. På detta fick han leva hela dagen. Ty då pojken gick till skolan var modren alltid i fäxet, och inte kom pojken sig för att taga mat med sig. Vad skulle han taga då? I skåpet

fanns bara det där eviga potatisfatet som pojken mindes hade stått där så länge han varit så häv att han kunnat titta in i skåpet.

Under middagskvarterna då de andra barnen halade fram svartbröd och vetebröd och pannkaka, då började pojkens ögon lysa som en utsvulten hunds. Och pojken tuggade och lekte att han åt. Tog en bit här och en bit där, men tog mest av det som smakade godast. Kapten Erikssons barn åt käcksmörgåsar hela vintern igenom. Käck hade pojken aldrig smakat. Men nog visste han hur gott det smakade. Så vitt och rart det såg ut. Och så mycket käck som han ätit i inbillningen, så. Och så kraftig var hans inbillning att han liksom blev mätt då han lekonåt. Då han om kvällarna kom hemtraskande genom snö och mörker på skälvande ben, åt han inte heller de svarta osköljda potäter och ruttna strömmingar som modern hivade fram på bordet åt honom. Det bjöd emot. Pojken, han som visste av bättre mat, godare mat, vackrare mat, käck, käck som var så gott. Käck som han kunde äta så mycket han ville.

Och långt in på nätterna låg pojken och tuggade på käck som han sett kapten Erikssons barn äta, medan magen hanses skrek på mat, mat, mat.

Som den svagaste pojken i skolan blev han allas huggstobba och allas hackspik. Pojkarna sparkade, knuffade och trumfadede till honom med ens. Och flickorna skällde och retade honom. Detta var deras sätt att behaga storpojkarna. Men pojken fick de aldrig att pita och aldrig sade han aj en gång. Ty pojken hade en fantasi som kunde trolla bort alla sparkar, ja rentav göra förtret till nöje. Och då pojkarna plågade honom som all värst så kunde ett litet leende leka över pojkens läppar. Ett litet underligt leende som de inte begrep. Det såg ut precis som om han bara gjorde narr av dem, och inte kände deras boxar. Och pojkarna blev rädda bara för det där lilla leendets skull. Kanske hade pojken en stor bror i Amerika eller ute och segla, som skulle komma hem med boxhandsk å gummibatong och badda opp dem. Och pojken fick bliva i fred för dem bara för det lilla besynnerliga leendets skull.

Var det slöjdtimmar fick aldrig pojken komma en hyvvvelbänk för när och aldrig en hyvvvel fick han hålla i. Men tror ni väl att pojken kunde låta bli att slöjda för det? Nej. Pojken kröp in i något mörkt hörn där han kunde vara obemärkt. Och där satt han hela slöjdtimmarna igenom och vred och tvinnade på någon liten trästicka medan fantasin hanses arbetade och slöjdade. Och hur han slöjdade sen. Ja, de andra pojkarna som stod vid hyvvvelbänkarna och raspade på nyckelbräden och filade på saltkar skulle bestämt kackat i byxorna om de bara fått se vad pojken slöjdade oppe i hörnet. Jo det var birångar det och gungstolar och skåp och en hel hop möbler som inte pojken visste vad det var för sorts möbler. Men vackra var de, i svängda linjer och buktiga former, och vad de blänkte sedan, i många underliga färger. Om pojkarna bara fått se det som han gjorde. Men pojken aktade sig väl för att visa. De hade bara blivit avundsjuka på honom och kanske slagit sönder allt det vackra han gjorde. Men trästickorna som han tvinnade på under slöjden så sparade han och lade i bordslådan som han hade böckerna i, som han aldrig läste ur. Och om aftnarna då far och mor och var ute i fäx och stall, då lyfte pojken i-et, lillebror, opp på bordet och visade honom alla trästickorna och beskrev de underliga och granna slöjdsakren. Men lillebror sade bara bu, bu till alltihop. Och pojken som visste att i-et kunde mena vad som helst med bu, bu förstod honom så väl. Och pojken talade med i-et och rådgjorde med honom. Och bägge skrattade de åt Helgelsen, verklighetsmänskan, bokstavmänskan, som var så dum så att hon

ingenting förstod. Men i-et sade bara bu, bu, bu till alltihop. Och bu, bu kunde betyda vad som helst, det visste pojken, bara man förstod det så.

När det började lida ut på våren så blev det ett evigt examenssnatter. Flickorna gick skockvis med armarna om varandras liv och gissade och fnissade vem som skulle släppa opp på klass och vem inte. Och den som stod i gunst för läraren och den vars mamma burit mesta mutorna före, den hade den ljusaste utsikten.

Men pojkarna låg långa i gräset och svor på vem som skulle få flytta klass och vem inte.

Men dagarna just före examensdagen så började oppflyttningsmaran rida dem riktigt med allvare. Och en par förskrämda flickstackare som hela året varit uti lärarinnans hack så stod nu hela fristunderna och middagskvarterna ute i tamburen nära invid lärarinnans dörr och slamrade och läste allt vad de ur halsarna fick, så att lärarinnan måtte bevekas av deras flit och taga opp dem i sin gunst förrän som examensdagen, den rysligt fruktade examensdagen kom.

Men de flickorna som hela året varit i lärarinnans gunst och de flickorna som visste hur mycket mutor mammorna burit åt lärarinnan, de slungade böcker och läsning med orden ”äsch, vad betyder rabbla och läsa nu, om vi inte gjort det förut på åre”.

Flickorna med goda förhoppningarna slöt sig i grupper och satt fristunderna igenom invid skolhusets solvägg och knöt gräsringar och frestade ödet. Den som fick alla grässtråden i en enda ring den flyttades opp på klass. Den som fick två ringar fick en fyra med åtföljande villkor. Den som fick tre ringar hade att göra sig beredd på två villkor. Den som fick fyra ringar stannade kvar på klassen.

Men nu ville det aldrig bliva en enda hel ring. Utan två, tri, fyra. Gick det så olyckligt, så smög man bort dem och började knyta på nytt. Men var det någon av flickorna som lyckades knyta en hel ring, ja då skulle den i triumf visas för alla, hela skolans flickor, även för de stackare som stod inne i tamburen och försökte läsa sig in i lärarinnans gunst.

Men den lyckliga innehavarinnan av den hela gräsringen blev överallt bemött med avund och med utrop:

– Ja, vem vet int de att du släpper opp på klass, du som e lärarinnans gunstunge. Du som ... mamma din ha mutat före, riktigt, gudlöst.

Men Nedergårds Sally, som var den knepigaste flickan av dem allesamman, hittade på att knyta ring för dem andra, men hon sade inte för vem. Då var det ju en klar sak att alla flickorna måste se på henne, att hon inte fuskade och gjorde orätt, hon knöt kanske för var och en av dem. Och deras hungriga blickar följde med Sallys vårtiga fingrar som knöt stråna med högtidlig långsamhet. Flickorna blev otåliga, ropade var över ann: – Skynda dej, skynda dej innan klockan ringer.

Äntligen fick Sally alla grässtrån sammanknutna, men då hon löste opp strået som fathöll dem, då – o, fasa – så var det åtta småa ringar, två och två grässtrån i varje ring. Det betydde att stanna kvar på klass och få skällningar på examen och få risbastu av pappa och mamma. Och alla flickorna sprang bort från Sally i vild fasa. Men just i detsamma så ringde skolklockan.

Men under uppställningen förklarade Sally högtidligt att hon under timmen skulle skriva på griffeltavlan den flickans namn som hon knöt de dära rysliga ringarna för.

Nu var det så att Hinders Mery hela vintern stoltserat med röda, riktiga sidenband i hårflätan och Mery var primus och gunstunge därtill, varför det naturligtvis var för Mery som hon knöt ringarna som betydde stanna kvar på klass och skam och risbastu.

Därför blev det ock ett snattrande och glädjekuttrande bland alla skolans flickor då Sallys griffeltavla vandrade från pulpet till pulpet med Merys namn påskrivet. Sist hamnade griffeltavlan på Merys pulpet. Mery började stormtjuta, markerade och skvallrade för lärarinnan. Samtidigt markerade ock Sally. Mery skvallrade och Sally försvarade sig på samma gång. Men då Sally visste berätta att Merys mamma på förhand berättat för hela byn vad det var för lekar de skulle leka på sista julfesten, då slapp det löst. Det blev ett kacklande och ett knuffande och ett markerande och skvallrande överallt. Det hela slutade med att alla flickor fick två timmars kvarsittning medan däremot pojkarna slapp hem. Detta retade flickorna, och de fällde skammens tårar, ty alltid brukade ju pojkarna vara de som fick kvarsittning. Flickorna blev ondsinta och då lärarinnan gick ut så bar det ihop för att gräla om vems fel det var att de fick kvarsittning, Merys eller Sallys. Och innan trätataljen blev avblåst genom lärarinnans ankomst så hade flickorna delat upp sig i två partier som inte såg åt varandra. Och på examen förbjöd flickorna av Merys parti sina mammor och småsyskon att titta på Sallys flickors handarbeten och Sallys flickor gjorde likadant med sina mammor och småsyskon.

Men pojkarna försökte examenslyckan på annat sätt.

I tamburtaket fanns en krok inskruvad som ingen mänska kunde säga vartill den skulle begagnas. Ja, man kunde tycka att kroken krupit dit självmant bara för att fresta pojkarnas uppfinningsförmåga. Och sannerligen, ej en dag förgick som icke pojkarna hittade på att använda kroken till nya knep och konster. Men så här framföre examen användes den till spådomsorakel. Den pojken som med storfingret i kroken kunde lyfta upp sig minst tio gånger från golvet, den pojken hade hopp om att slippa upp i klass, men annars inte. Det var fjärde klassens storkaxar som var armstarka som satte på den taxan. Tredje och andra klassen ville pruta av måttet till fem sex lyftningar från golvet. Men det gick inte storkaxarna in på. De lovade stryk åt dem som inte var nöjda att lyfta upp sig tio gånger med storfingret på kroken eller stanna kvar. Därvid blev det, fastän tredje och andra klassens pojkar var sura och gråtfärdiga emedan de inte kom upp i kroken bara fyra fem gånger och följaktligen då måste stanna kvar på klass. Första klassens pojkar togs inte med i räkningen.

Men värst var det med pojken som fantasin skenade iväg med, den pojken som den här historien handlar om. Han orkade inte lyfta sig, inte en enda gång, så svag och dålig var han. Och de andra pojkarna släpade fram honom och tvang honom att hänga och vrida sig som en mask med storfingret i kroken och inte förmå lyfta fötterna ens en tum från golvet. Och de andra pojkarna skrattade och gjorde narr av honom och kallade honom till skolvrak och allt annat dåligt de kunde hitta på. Och tredje och andra klassens pojkar som inte kunde lyfta upp sig tio gånger, hade en vådlig lisa för sina själar i den stackars pojken som inte orkade med sig en gång heller. Men pojken kände bara medlidande med flickor och pojkar som måste anlita grässtrån och armstyrka för att se hurudan examen de skulle få. Det behövde inte pojken. Han kunde se sin examen ändå.

Om kvällarna berättade pojken för i-et, lillebror, om examen sin, hur han skulle sitta högt oppe på ett blomsmyckat bord. Och allt examensfolk skulle se bara på honom. Alla sånger som de andra barnen lärt sig sjunga så skulle de stå och sjunga runterikring pojken, honom till ära. Pojken talade inte om det med vanliga ord – nej, då han rabblade i bibliska historien så berättade han det för lillebror. Och lillebror förstod, fastän far och mor förstod ingenting, bara att pojken läste i bibliska historien. Men pojken läste inte alls. Han bara talade med lillebror i-et om hurudan examen han skulle få. Och lillebror begrep alltsammans och sade bu, bu...

Men den verkliga examen blev för pojken liten smula annorlunda än som han drömt. Längre nog hade pojken erfarit det att verkligheten var stygg och liten, rysligt liten och tråkig. Men så stygg som den verkliga examen blev, så styggt hade pojken aldrig trott att någonting verkligt skulle vara. Något högt oppblommat bord blev inte pojken uppsatt på. Nej. Utan i skamvrån. Han – pojken – blev ställd i skamvrån medan betyget lästes opp. Och sånt betyg sen, bara fyror och femmor, och för uppförande och flit och uppmärksamhet hade han noll. Noll. Noll – det var skamligt gjort utav Helgelsen. Men vad behövde pojken bry sig om den här examen, den verkliga examen, bokstavsexamen – han som kunde trola åt sig vilken ärofull examen han bara ville ha.

Men modren hanses grät av skam. Och på vägen hem höll hon pojken hårt om armen och ruskade honom och skakade honom och stötte honom ner i landsvägsdikedet och ryckte opp honom igen och stötte ner och ryckte opp, allt medan hon svor i pojken, bannade Gud och skällde på lärarinnan som tagit mot mutor och täcktes vara skamlös mot pojken likaväl.

Men hemma så breddes pojken ut på fars knä, medan mor slog med kvastkappen och far höll i. Pojken fick stryk så länge tills han slutade skrika. Sen måste han smälla hand med far och mor och tacka så mycket för risbastun och lova att bli duktigare i skolan ett annat år.

Men duktigare i skolan blev han inte. Som förut, nej omöjligare. Gick som en klabb utan att säga eller bry sig om nånting. Stannade kvar till mörkret på latläxor och kvarsittningar varje dag utan att Helgelsen bad honom därtill. Blev utdimitterad det femte året med ett betyg någotsånär som andra. Ty modren hade mutat, fast det kostat på – hon ville väl inte skämmas ögonen ur sig för pojkens skull heller, han var ju av hennes kött och blod ändå.

Men sista examensdagen tog pojken igen alla oförrätter han lidit genom Helgelsen, verklighetsmänskan, bokstavsmänskan. Jo, då pojken gick hem från skolan med famnen full med böcker och iklottrade häften så bar han dem till skogen, letade opp bokstaven stora S och trollade fram storm, en rykande nolanstorm, den värsta som pojken frambesvurit i hela sitt liv. Och stormen lät han fara fram över böcker och häften, och innan stormen var slut så var också böcker och häften slut. Nej slut var de inte, men allt i tusen tatter, sönderplockade i små små vita flingor.

Resten av dagen tillbragte pojken med att baka lergubbar oppe på en bergklint. Leran hämtade han opp från gölarna – groparna där byssens tog murlera från och pigorna bar fäxvatten från och torparkärngarna dränkte sina kattungar i.

*

Nu är det min tro att pojken hade blivit konstnär om han fått utveckla sig därtill, det vill säga: att lära hand och öga att i färg och form omsätta det som han såg och kände. Ty den pojken såg underliga saker, saker som är fördolda för vanliga bokstavsmänniskors ögon. Och vad han kände sen. Han kunde sätta sig in i allting och känna för allting.

Mötte han Öbacks gubben som var alldeles kringvriden av gikten och hade andtätta och stannade vart tredje steg för att vila, så kunde pojken riktigt sätta sig in i gubbens elände. Han kunde känna gikten knarra i lederna och andtättan nästan kväva sig och han stannade vart tredje steg för att vila. Och det underligaste var att pojken trodde och kände att han var Öbacks gubben. Och pojken riktigt ängslades och vändades hur han skulle komma hem, och den första mänska han mötte bad han: – Söta gulla, söta gulla, hjälp mig hem till Öbacks kojans för Guds barmhärtighets skull.

Ibland kunde pojken känna som hästen som gick på det bruna solbrända betet och lurade över till havreländet bredvid. Och hästen som stod i stallet de långa vinternätterna och hörde på stallstjuren dröpja och vintern smälla i knutarna medan han räknade ut hur långt det var tills morgonen då far kom med lyktan och gav morgonfoder.

Ibland kunde pojken vara ko som låg på beteshägnan hop med de andra korna med mjölkstint jur och vandrade hem den långa Nyängsvägen som var upphuggen genom storskogen alldeles spikrak med murar av höga granar på bägge sidor om. Men pojken var alltid skällkon och vandrade först i raden, medan pojken hojade ”so-o” långt borta bakom den sista kon. Ty pojken kunde vara både ko och pojke på samma gång.

Och pojken kunde sätta sig in i gårdsgrindens elände. Den där stackars grinden som nätterna igenom måste stå och dänga mot grindstolpen då vinden blåste bara för den skull att den hade en hand som hängde lös och icke kunde taga i målan med. Grindens hand det var haken.

Men allra roligast hade pojken att vara kråka och bygga bo oppe i tallar som var så höga att ingen pojke kunde kliva upp i dem. Och det kändes så skönt att ligga så där högt oppe i boet med äggen under sig och vårsolen, som brände het på rygg och vingar, över sig, och glutta ut över bokanten på fjärdarna där isen smalt och över fälten där bönderna gick och plöjde och hojade med sina dragare.

*

Pojkens fantasi gjorde nya landvinningar med varje dag. Och pojkens känsla fördjupades, medan själva pojken tvangs att gå i ett evigt enahanda, själsmördande arbete. Bakom plogen, fåra upp och fåra ner, fåra upp och fåra ner. Bakom lien, slag efter slag efter slag. Vid bindtjugan, nålen upp och nålen ner, maska efter maska, varv efter varv.

Arbetet gjorde pojken liksom i en dröm, som en sömngångare som icke vet vad han gör. Han bara levde inne i sina drömmar som var ren verklighet för honom, sådan som man nästans kunde taga uti och flytta på. Men drömmarna hanses hade icke något bestämt att taga sig till, bara fladdrade än hit, än dit.

Pojken hade en aning eller en tro allra underst att livet för honom inte alltid skulle förbli så här. Det skulle komma ”någonting” och frälsa honom från det tråkiga

enformiga arbetet och föra honom opp, pojken visste icke vart, men någonstans där han hörde hemma.

Men det där ”någonting” komde inte och frälste pojken, inte förrän som pojken var över tjugu år och långa fullvuxna pojken med någonting blött och drömmande över sig. Ja man hade svårt att tro på pojken då man såg honom, tro att han var någon pojke alls. Och man var nästan rädd för att pojken skulle falla isär vilket ögonblick som helst.

Och det där ”någonting” var bara litet prat som pojken hörde en kväll. Det var någon som berättade, men inte till pojken, att Lindströms Majken som gått några år i skola inne i småstaden nu skulle ge sig in till storstaden och börja gå i ritskola och lära sig måla tavlor som hon skulle få flera tusen mark stycket före.

Gå i ritskola. Måla tavlor. Målartavlor. Jo det var något för pojken det. Och drömmarna hans hoppade medsamma in i nya spår. Pojken gick i ritskola, det gjorde han av på halva minuten, andra halva minuten så målade han tavlor, stora tavlor, levande underverk. Och i minuten därpå så gjorde han sig världsberömd. Ty en som målade tavlor måste vara världsberömd. Detta var det enda som pojken visste om konst och om konstens utövare. Nej, litet till visste han. En målare som hette Zorn hade fyllt femtio år nån gång, och på födelsedagen skänkt en hel hop tusenkronor till något ändamål. Samma Zorn var världsberömd. Så mycket visste pojken. Och detta allt hade stått i ortsbladet som fadern läste bara för att följa med alla som dog i landskapet där omkring.

Pojken skaffade sig några ussla barnfärger och började måla – härliga, vidunderliga målningar. I själva verket var teckningarna som pojken gjorde bara en hel hop färgplumpar som handen tussade till medan fantasin hans målade de allra konstigaste tavlor. Alldeles som i skolan under slöjden då han i fantasin snickade hop de finaste möbler medan fingrarna rullade på små stackars trästickor. Men då pojken ”målade” så tussade han med penseln med liten smula färg på.

Och liksom han i skoltiden måste visa sina trästickor, sina slöjdverk, åt lillebror i-et, så måste han nu också visa sina målningar, sina papper med färgplumpar på, åt någon, men inte åt lillebror, nej åt någon som förstod sig på dem och kunde uppskatta och beundra.

I pojkens hemsocken bodde en artist under somrarna. Till artisten for pojken med sina teckningar för att begära råd och för att överväldiga artisten på samma gång. Men artisten blev inte alls överväldigad av pojkens arbeten. Han bara tog sig om hakan och visade pojkens färgklotter åt frun sin och sade:

– Va, liknar de nånting, va?

Men frun svarade ingenting, bara skrattade ett litet elakt skratt och tittade på pojken. Men pojken kände sig överlycklig när han blev förstådd och hans arbeten blev beundrade så där. Ty att det kunde ligga beundran uti ett litet elakt skratt det visste pojken. Ty med skratt kunde man mena vad som helst bara man kunde förstå det, som man ville ha det.

Pojken sade till åt sina föräldrar, att nu ville han fara till ritskola och lära sig till artist.

– En tocken som bodde där på landet för varivige sommar?

- Just en tocken.
- Som målar tavlor som han får flera tusenmark stycket före?
- Tavlor ja. Flere hundra i minuten lovade pojken göra.
- Å alla får vi flera tusenmark stycket före?

Det lovade pojken.

Och modren steker fläsk i glädjen. En hel panna fläsk, som är så salt att det fräser fast vid pannan. Men modren skrapar löst fläskslimsorna med hållkroken och klår sig i huvvä med kniven och räknar ut på hur kort tid som pojken hinner måla dem till miljonärer.

*

Och pojken kommer in till storstaden och börjar ritskolan. Men storstaden höll närpå att taga livet av pojken. Den bullrade och slamrade och gapade och skrek lika vildsint som pojkarna gjorde i folkskolan när de var ute under fristunderna. Och pojken bara gick och väntade att dejourerna skulle ringa så att staden skulle springa in, så att allt skulle få bli tyst och stilla. Men dejourerna ringde inte. Och staden var ute och nojsade och höll fristund med ens. Men pojken kunde inte drömma då staden nojsade. Och drömmen var liksom pojkens liv. Då han inte fick drömma så fick han ont i huvudet och värk i kroppen och blev sjuk överallt.

Men inne i ritskolan var det bättre. Stadsbullret hördes inte dit in. Inne i ritskolan fanns en lång lång korridor, hög och slät utan möbler. Pojken tyckte om rum som det inte fanns möbler uti. Möblerna bara lade sig i vägen för honom, för tanken hanses så att den inte riktigt fick springa ut. Möblerna bara rände ut buken och satte krokben så att tanken körde fast och gjorde kullerbytta efter kullerbytta. Men då rummet var slätt och tomt så kunde tanken taga fast och så hade pojken rum för sina egna möbler som var stora, fina och underliga. Men ett sådant långt rum som korridoren hade pojken aldrig kunnat drömma sig till. Korridoren blev liksom hans tankes tummelplats men hans kyrka på samma gång. I den gick han på tå. Och tyckte det var stor synd då de andra eleverna förde liv i den, i hanses korridor.

Med själva skolarbetet gick det inte bra. Gossen kom inte till skolan för att lära. Han som var världsberömd konstnär redan. Han kom dit bara för att förvåna – lärare och kamrater.

Men verkligheten, den förbannade bokstavsverkligheten kom och lade sig i vägen igen. Läraren ställde fram gipsfigurer åt nybörjarna att rita av. Gipsfigurer, kritgobbar. Att läraren iddes. Att han täcktes sätta fram en gipsfigur åt pojken, han som hade världsrykte redan. En gipsfigur som ingenting var, bara koll. Nej, annat visste pojken av som dugde rita. Och pojken börjar gnugga med kolet opp och ner, opp och ner, medan fantasin skenar av med honom. Pojken blev sittande som en död framför staffliet eller som en sovande som i sömnen gnuggar kolet opp och ner på samma svarta fläck på papperet medan anden är borta i fantasins rike och skapar konstverk. Det är likadant som i folkskolan då pojken satt inne i en knut och vred och vrängde på en liten trästicka och trodde att han slöjdade. Nu sätter han och gnuggar med en kolbit och tror att han ritar och målar.

Men läraren kommer allt som oftast och skäller på pojken som ingenting gör.

– Vad för något? Gjorde pojken icke något? Om läraren bara kunde si, men det kunde han inte. Läraren här var likadan som lärarinnan uti folkskolan, tyckte pojken, såg bara till bokstaven och bokstaven här det var gipsfiguren. Jaha, pojken kom underfunn med att läraren i ritskolan och Helgelsen var en och samma person, lika kortsynt, lika elak, lika barnsligt troende på sig själv och det han visste. Jaha då, läraren det var Helgelsen, fastän nu omklädd i byxor. Och ritskolan var folkskolan. Och skolbarnen var de samma som i folkskolan satt i sina pulpeter och fäktade med stilskrivning och geografi. Nu satt de vid sina stafflier och fäktade med kol och gipsfigurer, men saken i sig själv var alldeles den samma, det såg pojken. Och pojken fick avsky och leda till hela ritskolan emedan han genomgått samma elände förut.

Pojken bara väntade att kapten Erikssons barn skulle hala fram sina käxpåsar och detta gjorde de. Men nu var käxen förvandlad till marmelad som skolans snobbar förde med sig och bjöd flickorna på. Men pojkens ögon lyste, då flickorna åto, och hakan rördes. Och då han kom hem till kvarteret så hade han helkokta, svarta, osköljda potäter som väntade sig men nu i form av torkat fläsk som var gult och härsket och bröd som var genomögligt, detta var skickningar hemifrån så att pojken sku slippa äta så mycket ute i staden så att inte pängarna, de dyra välsignade pängarna, sku ramla och gå för mycket åt.

Pojken fick kväljningar åt fläsket och brödet och lindade tidningspapper om det och bar alltsammans ut och kastade ner det i gårdslatrinen. Men långt in på natten låg pojken och tuggade kex, vit, röd och grön kex som kapten Erikssons barn bjöd flickorna på, oppe i ritskolan.

Pojken bara väntade tills latläxorna skulle börja så att han fick bli ensam med sin drömda verklighet. Och ensam blev han alltid alla dagar klockan ett då skolans elever plaskade sotet av fingrarna i lavoaren ute i korridoren och krängde kappor och rockar på sig och strömmade ut ur skolan. Men fröken Fogelberg som hade konstintresse och ville verka kritiker gick varje dag opp till ”samlingarna”, men kom inte längre än som till vaktmästarens bord där hon blev stående på en fot i sänder medan vaktmästaren pratade tok till henne.

Handväskan av grön sammet lämnade fröken Fogelberg alltid på tvättlavoaren då hon ämnade sig oppåt samlingarna. Och den gröna sammetsväskan, som vanligtvis låg öppen och visade en par tre näsdukar och gamla biografbiljetter, blev solfläcken för pojken, det där mors öga som han hade i folkskolan. Och han vågade inte drömma så länge väskan låg kvar på lavoaren. Han satt liksom och ritade, men egentligen satt han bara på lur och väntade att väskan skulle ge sig av. Men så snart fröken Fogelberg hämtat sin väska så kände pojken sig fri och drömmarna kom i riktigt galopp över honom.

Så fick han sätta inne i den tomma, tysta ritsalen där gipsfigurerna stod radade längs väggarna som förstenade vita lik. Och inte stördes pojken i sina drömmar av den andra pojken heller, en stackars puckelrygg som dröjde kvar i skolan så länge han kunde bara därför att han var rädd att gå ut på gatan där alla människor skulle skratta och peka finger åt ryggen hanses med puckeln på. Pojken med puckeln hade gett sig in på konstnärsyrket bara därför att han hade en missbildad kropp som inte tålde vid arbete, var tyst och slutet och satt gävast oppkrupen på en hög randig modellstol hopsjunket med näsan ända ner mot knäna och snickade på en kolstump, lekande att kolstumpen var ryggen hans som han snickade fin och rak

alldeles som andra människors ryggar. Men då klockan inne i modellklassen slog tre så kom vaktmästaren och körde ut dem. Pojken som hade fantasi skenade fram genom gatorna hem till kvarteret så att han skulle slippa höra staden nojsa, den elaka staden som var ute och hade fristund med ens.

Men pojken med puckeln på ryggen gick långsamt, utmanande långsamt, liksom han med varivige steg ville säga: – Se på mig, se på mig barra, det rör mig inte. Men blicken hade han fäst långt, långt bortom all livets elände för att slippa se alla långa näsor och grimaser som folket, som han trodde, gjorde åt honom för den där arma puckelns skull. Liksom pojken hade gjort puckeln själv.

Här uti ritskolan gick det precis på samma sätt som förr i folkskolan: pojken, han kom ingen vart. Satt hela terminen ut framför samma dumma gipsrelief med samma teckning och samma solfläck på teckningen, medan kamraterna ryckte framåt, ritade huvun, torsor och helfigurer, flyttade rum och slapp in på modellklassen och dimmitterades ut därifrån. Men pojken blev hållen på samma ställe av Helgelsen som nu hade karlkläder på sig. – Varför, varför blir jag hållen på samma ställe? Jo därför att jag icke bryr mig om konstens bokstav, konstens bokstav som är avbildningen. Vad jag bryr mig om är mina syner, mina drömmar och min känsla. Varför rycker kamraterna framåt – jo, därför att de endast bryr sig om konstens bokstav. De gnuggar och filar precis som pojkar gjorde i folkskolan under slöjden, gnuggade och filade på nyckelbräden och saltkar, medan jag, medan jag satt i ett hörn och gjorde härliga möbler, fast ingen kunde se dem. Kan någon nu si vad jag gör? Nej. Nej. Det är därför att dom e stenblinda som dom ingenting sir av det som jag gör. Dom ha blivit blinda därför att dom bara stirrat på verkligheten, på bokstaven, som om inte bokstaven sku kunn betyd vad som helst.

Pojken tyckte att alla, både Helgelsen i karlkläder och kamraterna, borde se de härliga tavlor han gjorde och de underliga konstverk han spann i hop medan han satt och gnuggade kolet mot samma sotfläck. Men det var ingen som såg det.

Inne i ritsalarna var det alltid ett levande snatter så fort som läraren vände ryggen till. Då drogs de fram alla stora konstnärerna, från Rafael och Michelangelo ända till våra dagars yngsta berömda och lovande. Alla drogs de fram med hånlöjets och föraktets fångkedjor, kalfatrades, plockades sönder och halshöggs undan för undan. Och arbeten som skaffat dem rum i historien, de var bosch, rent bosch och ingenting annat. Detta var väl elevens sätt, trodde pojken, att göra sig väg till ära om han först röjde undan de stora namnen som stod i vägen. Allra roligast blev det ändå när läraren själv exponerade en mängd målningar. Eleverna gick i skockar oppe i utställningsrummet och petade och krefsade på lärarens dukar.

– Dåliga linjer. Utan hållning. Inget ljus. Svaga valörer. Fraser sådana som läraren brukade begagna åt elevernas arbeten. Nu fick de betala läraren med samma mynt, men på ryggen naturligtvis.

Pojken brukade också ibland ströva genom konstmuseets salar och le, le riktigt föraktfullt åt alla hantverken där. Natur och natur och ingenting annat. Icke en enda tavla som föreställde någonting annat än som det som ögat var vant vid förut. Behövde man väl måla nunor på folk och träd och sjöar och buskar och berg, tocket som man kunde få se så mycket som helst ute i naturen? Skulle man måla någonting så var det väl då sådant som människor icke sett förut, härligheter som en aldrig sinande ström. Sådant borde väl målas, tyckte pojken.

Allra helst dröjde pojken inne uti ett rum som ännu var tomt på målningar. Detta var pojkens rum. Detta rum som var lämnat enkoms åt honom. Folket visste det icke att det var åt honom som detta rum var lämnat. Men pojken visste det. Här, just här, skulle hans målningar få plats, målningar som inte var bara efterliknad natur och döda bokstäver, nej konstverk, riktigt levande konstverk, som färgen rörde sig på och gick i vågor som hav i storm. Och hans tavlor bytte färg och form och linjer minut efter minut. Se, det var tavlor det. Och allt folk, hela världens folk, skulle komma till detta rum, pojkens rum, för att se på hans vidunderliga tavlor och för att ära honom. Och pojken blir opplyft på ett högt blomstersmyckat bord och alla mänskor sjunger sånger runtomkring till pojkens ära.

Då pojken firat lagomt väldiga triumfer oppe i rummet sitt så gick han ner till förberedande klassens ritsal och satte sig framför teckningen sin som var bara en enda sotfläck. Nu – nu skulle allt det som han kände och såg komma fram på pappret. Och fingrarna hanses börja gnugga med kolet opp och ner, opp och ner, medan fantasin skenade bort med pojkens ande.

Ibland tyckte pojken att gipsfiguren som stod framför honom styv och livlös var konsten, den personifierade konsten som inte fanns inne i och inne bland mänskorna, utan stod liksom över dem. Och den konsten sänkte sig aldrig ner till mänskorna, utan mänskorna måste höja sig opp till den. Och det var endast konstens utöware givet att förstå och uttyda den konsten. De andra, den stora mänskligheten, levde utan att känna till, njuta och förstå konsten, den stela livlösa gipsfiguren som stod framför honom. Och pojken får ett sådant hat till den döda konsten – gipsfiguren – att han sparkar omkull stolen varpå gipsfiguren står och den brakar till golvet och går i smitter smatter. Pojken jublar. Men jublet räcker icke så länge, ty läraren var åsyna vittne till pojkens attentat mot gipsfiguren. Pojken blir inkallad i direktionsrummet, och efter en halvtimme kommer han ut därifrån med ett betyg i handen som inte alls är något betyg utan avsked från skolan på grått papper.

Men pojken är glad. I alla fall så har han dödat konsten, den stela livlösa konsten, och slagit konstens bokstav i tusen bitar, konstens bokstav, gipsfiguren, som bara stått i vägen för honom. Men nu var vägen öppen och pojken fri. Nu skulle pojken fara hem till landet, till tysta beskedliga landet som aldrig hade fristund utan satt snällt inne bakom bindtjugan eller katekesen med ens. Och pojken skulle få bli i frid och ro ute på kullar och lindor där hemma på landet.

*

Pojken far hem till landet för att måla. Det första han gör så målar han av i-et, bror sin, som blivit stora långa karlen, lärt sig röka och skjutit tre stycken rävar på luder från ladugården.

Men porträttet pojken målade liknade inte alls på i-et och inte på någon annan mänska heller. Pojken berättade för far och mor och bror sin och för bysskärngarna att så där, just så där skulle konst se ut, inte få likna nånting, för ingen att begripa. Det var konst det.

Far och mor och i-et himlade sig. Bysskärngarna korsade sig. Och alla tyckte de att konsten var något ”underligt ryslig”.

Men far och mor började undra och småningom gnaga på pojken om inte dom där tusenmarkaren hundra i minuten sku börja komma in i huset snart.

Pojken går in till skogen med sin målatiralj, som han köpte samma dag han bröt med ritskolan och for hem till landet, för att måla tusenmarkare åt far och mor hundra i minuten så att de måtte hålla mun så att han kan få drömma i fred och ro.

Pojken klämmer fram lite tjock oljefärg ur en tub, nu skall han börja måla.

Men saken är den att pojken aldrig målat förr och aldrig har han handskats med färg.

– Vad för något? Har inte pojken handskats med färg? Jo, med tusen sorters färger. Underliga färger som mänskoögon aldrig sett och aldrig komma att få se. Färger så ljusa som solljusglädje. Färger så mörka som dödsångestens natt. Vassa färger som knivbett. Hårda färger som gamla mänskors ord då de träter. Mjuka färger som barns joller. Veka färger som kärlekssnack. Så nog hade den pojken begagnat färger alltid.

Å såna färger sen, som ordnade sig i rad som pojken ville och de mörknade till och blixtrade fulla av ljus i samma ögonblick. Ibland kunde färgerna hanses likna på en uppsluppen bröllopskara som dansade och sjöng och skålade för bruden. Ögonblicket därpå kunde färgerna hanses bli mörka och allvarliga och gå långsamt i rad som mänskorna i ett likfölje.

Så nog hade pojken begagnat färger alltid. Men det var bara inbillade färger det, drömfärger. Det var annan sorts färg det änsom den verkliga färgen, bokstavs-färgen, som klubbade inne i tuben fet och grötig. Pojkens färger de var tunna och lätta och blandade sig samman i härliga ackord fastän pojken aldrig kom åt dem eller påtade på dem. Men den här verkliga färgen inne i tuberna det var ingen färg alls, bara deg, fet tjock deg som dugde att kitta fönster och spackla möbler med men till ingenting annat. Pojken tänkte hyva hela färgskrinet in i ett granbysche, men då kom fars och mors röster, hårda och hungriga som tomma svarta gap, och gläfsade efter tusenmarkarena som pojken lovat måla.

Pojken vill inte höra gnatet. Därför tvingar han sig att börja måla med bokstavs-färgen igen, den tjocka degen. Detta går så till att pojken klämmer fram lite färg på paletten, doppar penseln däri – så med penseln mot duken, gnuggar opp och ner, opp och ner, på samma fläck. Och fantasin skenar i väg med pojken, nej rättare, med pojkens ande, som skapar de härligaste tavlor medan själva pojken sätter liksom livlös och hopsjunken och gnuggar penseln på samma fläck opp och ner, opp och ner...

Varje dag går pojken bort till skogen med en ny vit duk för att måla tusenmarkare åt far och mor på. Kommer hem om aftnarna sen med en enda mörk fläck på duken. Då har far och mor bjudit en hel hop byssbekanta hem till sig för att titta på tusenmarkarena som pojken deras sätter i skogen och målar för varivige dag.

Byssfolket tittar, far och mor och i-et tittar, men pojken som vet att de är blinda, stenblinda allihop och inte kan se det som han ser, säger åt dem:

– Jo detta är konst, tusenmarks konst.

Karlarna låter dräglen oförvart rinna ner långs pipskaft och samla sig i klunk under piphuvudet och därifrån droppa ner på västarna. Och kvinnorna niger och flätar

samma fingrarna som till bön, bara av helig vördnad för pojken dukar med de mörka målfläckarna på – tusenmarksfläckar.

Pojken hittar på en väg, en underlig väg, som han inte sett förut. Visst har pojken sett vägen och vandrat på den otaliga gånger som barn då han körde korna i vall. Ty vägen, det var bara Nyängsvägen som ledde ut till byssens kobete, och det enda märkvärdiga med den vägen var att den var alldeles spikrak, liksom upphuggen genom skogen efter linjal, med mur av skyhöga granar på bägge sidor om, så att vägen liknade en lång, lång mörk gång med en lite ljusare matta på bottnen. Och mattan det var själva vägen som var av vacker ljusröd sand. Men längst borta mot sista ändan blir mattan så smal bara som ett smalt, smalt strumpeband. Men bred nog för pojken tanke att springa ut på. Längs bort i ändan viker vägen av inåt beteshägnan. Och just på det ställe som skogen är borthuggen för grindhålets skull så kommer det ett knippe ljus inåt den mörka gången.

Den här vägen var något för pojken det – skada att han inte sett den med såna hära ögon förut. Lång och rak. Här kunde tankarna springa ut och taga fast och svinga sig upp över jorden. – Men vid första ändan på vägen ligger en vedklabb, en stor grov klabb som barken ramlat av. Och den klabben hade kommit dit på detta sätt att en drängpojken kört omkull ett vedlass där en vinter. Men denna vedklabb var för tung, han inte orkade upp på lasset med klabben. Den fick ligga kvar. Men byssens torparkärngar gick och lyste åt vedklabben med ens, och varje gång de gick förbi den så måste de känna på den – kanske den blivit något lättare sen sist de kände? – men det har den inte. Och torparkärngarna nästans bannar Gud för det att han inte gjorde dem till stora starka karlar som kunde få bukt med klabben, eller också till hästar som orkade draga hem den.

Den klabben blev pojken plats. På den satt han dagarna i ända och tussade upp och ner med penseln på samma fläck på duken medan tanken hans löpte ut på vägen och skuttade och tog fast och slant in i beteshagen, genom det ljusa hålet där grinden var.

Ni må föreställa er att pojken tanke skapade om beteshägnan riktigt, riktigt fint. Stora granna hus byggde tanken upp där, hus av bara käk, fin vit käk, mycket ljusare än som den käk som kapten Erikssons barn förde med sig till middagsmat uti folkskolan. Och gator och vägar fanns där som var byggda av marmelad, röd, gul, grön. Sådan marmelad som snobbarna i ritskolan bjöd varandra på. Och där fanns tusen sorters andra grannlåter må ni tro. Underliga djur och människor. Men människorna där brydde sig inte alls om att samla pengar men var fullpackade med den renaste godhet som de dagarna i ända gick och öste över varandra.

Jo, beteshagen var då ett himmelrike, ett härlighetsrike som bara väntade på sin kung. Och kungen, det var pojken som satt ute på vägen och inte vågade sig fram till grinden ens för att titta på alla härligheter han skapat inne i hägnan.

Ty pojken var nästans säker på det, att komde han fram till grinden då skulle verkligheten, den ussla bokstavsverkligheten, komma och göra ov med allt som han skapat och drömt. Bara en brun avbetad beteshägnad skulle han få se, med några urärvda albuskar och koskitar här och var på. Och innanför grinden skulle det ligga några lurviga kor och dröpja medan de väntade på att bli mjölkade. Det var verkligheten det här. Den där fattiga ussla verkligheten, bokstavsverkligheten, som

alltid var så ohärrans trång och ful. Nej bättre var det då att sätta på vedklubben där han satt och drömma om allt det som fanns inne i hägnan.

Och pojken satt där han satt på klubben och avundades byssens kärngar som helt modigt och oförskräckt gick in i hägnan morgon och kväll för att mjölka sina kor. Åj vad härligheter de måste få si inne i hägnan i hans rike. Stora hus av käk. – Pojken riktigt kunde si hur kärngarna gick inne i hägnan och gnagde på käckväggarna med sina tandlösa munnar och smulade sönder dem mellan fingrarna och fyllde sina mjölkflaskor därmed, vit god käk som de lät pojken smaka på. Ty kärngarna hade respekt för pojken nu sedan han gått i skola och kunde måla tusenmarkarä. De kallade honom ”härrin” och neg för honom och bjöd honom mjölk. Mjölken trodde pojken var käk som kärngarna plockat åt sig inne i hägnan. Se det var käk det här som smakade hundra tusen gånger bättre än som kapten Erikssons barns. – Men kärngarna bjöd pojken mjölk bara därför att de kunde vara bra att stå sig väl med en som kunde måla pengar, rejäla tusenmarkarä, det kunde ju allt hända att pojken blev skänksjuk och då så...

Men bäst som det var slutade kärngarna opp att bjuda pojken på mjölk. De började liksom ana att det inte stod rätt till med pojken. De synade arbetet hans både morgon och kväll, men när det ingenting annat blev än som en mörk fläck på en vit duk som pojken som pojken oupphörligt gnuggade, då började kärngarna betänksamt ruska på sina huvvun, ty nu var pojken inte slug mera, nej tokig, riktigt stormtokig. Och kärngarna skrattade riktigt skadeglatt. Det här var rätt åt pojken och rätt åt far och mor som tänkte låta pojken måla tusenmarkarä åt sig, det var ju rena falskmynteriet det, och falskmynteri det straffar Gud förr eller senare, menade kärngarna.

I-et, pojkens bror, for ut och segla. Men genast som han kom över till varmare land tog klimatfebern hand om honom och gravlade honom ute i öppna oceanen. Modren som aldrig nå vidare brytt sig om sina barn blev alldeles fnoskig nu då i-et, hennes yngsta son, blev död och begravnen borta i främmande hav. Första veckorna ropade hon både nätter och dar:

– Min Karl. Min Karl. Min Karl ... Oj oj oj.

Pojken aktade sig noga för gå hem de dagarna, ty ropen som modren gav ifrån sig de hördes så fula, och så hindrade de honom att drömma.

Småningom slutade modren opp att ropa. Men i stället så stod hon dagen i ända inne i pojkens rum framför i-ets porträtt, det där porträttet som pojken gjorde då han kom hem från skolan. Det där porträttet som inte alls var något porträtt. Men modern trodde det, och i sin stora sorg så tog de orediga färgfläckarna form framför hennes ögon och blev till ett ansikte, i-ets ansikte, som hon smekte och jollrade med.

– Oj oj oj du mitt lilla, lilla levande gull som ska måsta ligg ute i oceanen å skvalpa å slå.

Pojken tyckte inte om att höra modren tala så där blött å smeksamt. Han bara fick ont i magen av det och fick kväljningar och ville få spy. Och fick han spy så skulle modren naturligtvist komma på honom med maskfröjet. Men det tyckte inte pojken om. Därför brände han opp i-ets porträtt. Men kvällen därefter då pojken kom hem

från skogen så stod mor hanses och grät framför en av de vita dukarna med målfläckarna på, och smekte målfläcken och jollrade med den.

– Du du du, mitt söta sockergull, vaffer for du bort från mamma, säj?

Pojken brände opp den duken. Men kvällen efter hade modren valt ut en annan till sin sons avbild. Pojken brände opp dukarna undan för undan tills de blev slut, ty nu målade han icke mera.

Då sista duken var slut och modren inte mer hade någon bild av lilla Karl att krusa och talas vid så blev hon slut. Och gubben hennes påtade ner hennes stoft i jorden under klockor och sång, det vill säga lite skräål av klockaren och lite böål av prästen.

Litet därefter så dog gubben, pojkens far. Men vad han dog utav det vet ingen, ty det var ingen läkare till hans sjuksäng. Och våra doktorer är ju endast till för att konstatera att livet flytt och genom vilken sjukdom döden kommit.

Pojken brydde sig inte om att följa moderns stoft till graven. Han hade inte tid. Han hade ju så mycket att beställa och ordna om uti sitt rike inne i beteshägnaden. Gravölsfolket undrade storligen på pojken som hade natur att undandraga sig den sista tjänsten han kunde göra mor sin. Och gravölsfolket ynkade gubben över tokiga pojken hanses.

Fadren krängde en martyrmin över sig och suckade, riktigt suckade, flera gånger. Ja ja, de vart ett schå ja, de vart ett schå ja med pojktoket. Men i samma minut börjar han fäkta på igen och bjuda gravölsfolket äta, äta, äta. Ty gravölsmaten hade kostat stora pängar och om inte de åt slut på den nu så var det ju bortkastade pängar allihop.

Men då gubben dog så var det ingen som mottog hans sista suck. Och ingen visste när han dog. En bykärning vicka in där en morgon bitti och då låg gubben död i sin säng. Gubben hade varit mol ensam allt sedan hustrun dog. Den tokiga pojken räknades inte mera till folk. Kärngen måste rakt springa ut till Nyängsvägen ett tag och se åt om pojken satt där ännu fast far hanses låg död i sängen.

Jo si på rackarin, på vedklubben på samma plats sätter pojken med stela livlösa ögon.

– Vet du att far din e döder, skriker kärngen.

Men pojken hör inte. Eller han bryr sig inte om att höra.

Kärngen skrek som minst hundra uthungriga grissuggor: – Vet du att far din ä död va, vet du, vet du?

Men pojken visste det inte. Vad behövde han veta det. Vad angick det honom. Vad brydde han sig om far och mor. Behövde han bry sig om någon? Han hade sin värld inom sig och där levde han. Men nu då kärngen skrek och hindrade honom i hans drömmar, då måste han trolla fram stora S och låta nordanstormen braka löst över kärngen.

Kärngen springer skrikande från Nyängsvägen bara med litet liv: – Han mördar mig! Han mördar mig! Och stickor och kottar rykte bakefter kärngen.

Fadern fick ligga lik i sängen i dagatal, ingen rörde sin hand vid honom. Ty alla byssens liksom väntade av pojken att han skulle ha helst så mycket vett att han tog

sig an faderns lik och förde det till jorden. Detta var ju rättvist, eftersom pojken var gubbens barn, enda arvingen till gård och alltihopa.

Men pojken satt bara kvar på klabben sin på Nyängsvägen dagarna i ända och ingen visste om han gick hem ens till nätterna. Och ingen var det heller som nattetid skulle vågat sig ut till Nyängsvägen och se åt om pojken satt där. Det kändes ju riktigt kusligt att sticka handen ut i mörkret bakom farstubron nu då man hade ett lik i byn som låg och ropade för livet att få komma ner i vigder jord.

Det var som om hela livet närapå tänkte stanna av i byn, bara för det där likets skull. De gamla vågade inte gå tillsammans om kvällarna för att prata och dricka kaffe. Och de unga vågade inte stryka ute om kvällarna och allra minst vågade de krypa in i lador och håll då "nöden" deras blev som störst.

Om dagarna gjorde folket just ingenting, bara pratade om underliga spöken som Syar Tilda sitt. Syar Tilda var en gammal ogift kvinna som såg spöken med ens. Mestadels såg hon bara stora, tjocka karlar som kom till henne och famnade om henne och liksom ville draga bort med henne fast hon bara sparkade emot. Folket bara brukade skratta och göra narr av henne. Man sade att hon såg spöken i giftassjukan. Men nu när det var lik i byn och nu när det svävade spöken överallt i luften så var det en naturlig sak att man med skräckblandad andakt skulle lyssna till Syar Tildas spökhistorier.

Men till slut måste byssfolket liksom taga sig till för att laga liket i jorden. Det var en riktigt lång skara folk, må ni tro, som vandrade opp till gården, kvinnor, barn och gamla gubbar mest. Men liket det luktade redan som det värsta as. Och vad ohyra sen. Ty hustrun brydde sig aldrig om snygghet och ordning medan hon levde. Och nu hela långa tiden efter hustruns död hade gubben mollrat på ensam i gården. Vad tror ni då att gubben skulle ha tid att tvätta lorten av sig och sina kläpaltor? Nej. Han som hade sex kor, en häst, en hund och en katt att vårda och pyssla om. Och fastän gubben än haft tid att laga sig ren så hade han inte kommit sig för, det var ju sånt krackel att byta kläder, tyckte gubben. Så gubben låg nu riktigt mjukt inbäddad bland smuts och trasiga paltor. Och bysskärngarna va tvungna att ta långa träspånor och kara bort lössen ur ögonvråna med.

Så kommer då gubben till graven med byssfolkets hjälp. Sent på gravölskvällen då pojken kommer hem från skogen så är huset tomt, alla dörrar på vid gavel. På golvet en hel hop säten. Och långsmed sätena på golvet så ligger det tjocka stänger av spott, avrökta cigarrer och pipaska. På långa bord och på spisen låg det högtal med kärl som det varit mat på.

Men kvällen efter då pojken kommer hem så är alla säten och alla matkärl borta. Och huset är tomt, riktigt tomt. Pojken känner hur tomt det är.

Det första pojken gör så vräker han ut matskänken, den där leda skänken med trasiga dörren före och med en några korvhorn, ett rivjärn och ett potatisfat i. Men nu var potatisarna skrumpna och hårda och liknande svampar som bruka växa på björkstammar i skogen. Ty ingen hade lagt nya potäter på fatet sen modren dog, och det var länge sen.

Då pojken fick ut den leda skänken, som alltid förr lagt sig i vägen för hans tanke, så kände han sig som hemma i stugan och han gick inte till vedklabben på Nyängsvägen längre och inte gick han till skogs heller.

Inne i stugan fanns en gammal åbäkig stol med rygg- och armstöd på. I den blev pojken sittande hopsjunken och liksom livlös. Ingen mänska förresten kunde säga om pojken var levande eller död där han satt och stirrade med sin stela orörliga blick långt, långt bort.

*

I gården fanns en hund, en katt och en par tre kor då gubben dog. Men djuren brydde sig inte pojken om. Vad angick de honom. Han hade ju ett eget rike med egna djur i vackra, underliga och konstiga djur. Katten och hunden tiggde och gnällde efter mat av pojken. Men då inte pojken brydde sig om dem det ringaste så tog katten sig till skogs och blev vildkatta. Men hunden kunde icke alls bli vild, fastän han än försökte. Han kände det på sig att han inte kunde övergiva gården. Vem skulle då hålla vakt och skälla ute under farstutrappan om nätterna. Nej, hunden måste bara stanna kvar, fastän det var svårt med maten. Han sprang över till byssen nå slag och sluskade åt sig nån färfot och något stycke koförlossning på dynhögarna där.

Mellanåt satt hunden hemma skällde, skällde oupphörligt, liksom om han väntade ”någon” som skulle komma, men den någon hade villat bort sig och nu måste hunden skälla för att underrätta den vilsegångna var gården låg. När det började lida mot afton och mörkret kom blev hunden riktigt orolig. Skallet blev ängsligt med tårar i. Allt emellanåt så lyssnade han och luffade fram till gårdsgrinden och välkomnade ”någon” med svansen. Men där kom ingen. Och hunden fick vända åter till den öde stugan med den tokiga pojken i.

Hunden anade spöken överallt, på vägen, långsmed gärdesgårdarna, oppe i luften, inne i stugan. Men i de andra stugorna i byn tändes ljus i fönstren. Och hunden börjar längta efter människor, efter mänskolukt, efter varm matånga inifrån den tomma mörka stugan. Men inne i stugan är bara mörkt och kallt, hu... hu... Och hunden ger opp nödrop efter nödrop, riktiga hjärtskärande skrii fulla med gråt i.

Det bådar lik i byn, säger folket, då hunden skriker. Underliga frossbrytningar drar fram över allas ryggar. Det är bara därför att man inte vet vem som ska bli nästa lik. Ligger någon sjuk då känns det bättre. Då har man åtminstone något att trygga sig till. Kvinnorna täpper till fönstrena med gardiner och handduksslarvor för att på detta sätt utestänga döden. Och småbarnen som rabblar i sina katekeser skriker så mycket de orkar och rabblar så fort de kan, bara för att överrösta hunden som skriker. Ty småbarnen vill inte låta hunden skrika fram lik i byn.

Men hunden skriker.

De tre kuddorna tar torparkärngarna hand om och vårdar dem och mjölkar dem för Guds barmhärtighets skull. Och kärngarna har hand om korna så länge tills korna blir som deras egna. Och allt byssfolket börjar hala och slita åt sig från den öde gården allt vad de täcks och kan komma över. Mellanåt springer de till pojken var om ann och skvallrar för honom: – Den och den gjorde så. Den tog bort gärdesgården. Den fällde träd i skogen. Den betar med sina kor uti din bästa slåttesäng.

Men pojken hör dem inte. Han ids inte höra dem. Han har annat inom sig själv att höra och se på. Vad angår det honom om folket betar hans ängar, halar av med hans gärdesgårdar eller fäller hans skog. Hans, hans – inte är det hans, det är inte

av hans kropp, inte av hans själ – och hans härlighetsrike kan ingen komma åt. Men nojsar de för mycket med honom så att han blir avbruten i sina drömmier, då blir han arg och trollar fram stora S och gunåde dem som han låter stormen gå löst över.

*

Pojken blev som ett mirakel där i byn, som ett Guds under åt hela socknen att se på och skratta åt. Och kom det främmande till byn så bar det genast till att berätta för den främmande om den tokiga pojken som var så galen, så att han bara satt på samma ställe och inte brydde sig om någonting, fast å byssfolket släpade bort allt det som borde höra honom till. Och byssfolket berättade för de främmande hur det här kom som ett gudsstraff över pojken, för det han var på väg med att ställa opp falskmynteri. Och falskmynteri, det straffar Gud så sannerligen. Men då främmanden fått kaffe så bar det genast av till ödegården där tokiga pojken satt. Och för att riktigt visa hur toko galningen var så band barnungarna grodor på långa käppar, och ormar och mänskoträck och allt ludrigt de kunde hitta på, och förde det mot pojkens ansikte och råddade honom i mun därmed. Men pojken brydde sig inte därom. Han satt bara stilla där han satt, han rörde sig inte. Och de främmande mänskorna tackade byssfolket för det de fått se och bad till Gud att slippa se ett sånt här mirakel en gång till.

Pojken hade också tre skrikiga och högröstade mostrar som bodde ute på ett skärgårdshemmand ute i havsbandet. Pojkens föräldrar var från samma ställe, men då de gifte sig så flyttade de oppåt land och köpte sig hemmand där. Men mostrarna visste från den första början att det skulle gå på tok att bo oppe på landet. Där var mänskorna så gemenligt lata först och främst, slapp pettla och ro och segla till körkan, kunde bara sätta sig opp i fina kärror och skorram fram på släta landsvägar. Men lättja är inte bra för människor, det visste mostrarna. Och så hade landsborna inget vett. Detta var därför att dom aldri var stånn tell få smak färsker fisk och fågelkött. Men dom, mostrarna och skärifolket, dom som åt färsk fisk och fågelkött varivige dag, dom hade vett, kunde klara sig i afärder med oppskolaga stadsbor, kunde hela katekesmus på fem och ett halvt finger, kunde svara prästen ur ”förståndet” på läsförhören så att hela prästtokä blev fråglös.

Men mostrarna kommer då och då opp till landet för att se efter pojken – eftersom de är släkt med honom, så. Den ena mostren bara går på hela tiden att pojken må gifta sig i jessu frid å få en kvinnfolksmänska till husä å red opp huvvä ått sig. Den andra mostren träter på pojken att han e en paldervant som bara sätter inne å funderar och låter byssen hal bort gål och grund undan sig. Den tredje mostren hon säger ingenting, bara sätter och runkar på huvvet åt alltihop.

Pojken låter mostrarna skrika så mycket de orkar ända tills de lägger sig vägen för hans tanke. Men så tar han fram stora S och skickar storm över dem, och mostrarna ut ur stugan med litet liv, och matsäcken med färsk fisk och fågelköttet i hinner de inte få ut med sig heller.

Men en gång då mostrarna kom oppskrikandes igen så fick de skrika så länge de ville. Nu kunde de inte mera störa pojken i hans drömmier, ty anden hanses hade nu helt och hållet flyttat opp i de riken där den alltid varit hemma.

Men byssfolket kunde inte tro att pojken var död. När skulle han ha dött? Han hade ju alltid sättat på det där viset och stirrat och stirrat. Och byssfolket de sade bums

ifrån: de skulle aldrig, aldrig hjälpa till att begrava en levande mänska. Men mostrarna visste sig ingen råd; de som ville ha pojken i jorden förrän de for hem igen. Men mostren som alltid runkat på huvet åt alltihopa hon hittade på. Hon sade till byssfolket att pojken var död, och död hade han varit, riktigt stendöd, allt ifrån moderlivet.

Detta visste ock byssfolket nu när mostren hittade på det. Och byssfolket fick så himmelens bråttomt att föra pojken till jorden – ett tjugufem, tjugosex års gammalt lik. Och byssfolket riktigt undrade på sig själva varför de inte begravat pojken förr. Det var ju synd att dom låtit ett lik leva i så många år och låtit liket växa sig stort ...

Pojken som fantasin skenade bort med. Efterskrift och anmärkningar av Ralf Svenblad

Berättelsen om pojken med fantasi publicerades första gången av Valdemar Nyman i samlingen "Jag har ju sett" 1972, då i något förkortat skick. Den gången blev det kanske inte så uppenbart att detta var en enhetlig berättelse, eftersom titeln inte angavs och historien dessutom hade spritts ut på tre skilda ställen i boken. Men skildringen av pojkens uppväxt, skoltid och konstnärliga nederlag har väckt berättigt intresse. En del av intresset är nog knutet till det självbiografiska inslaget i historien.

Nyman hade tidigt fäst sig vid den här berättelsen, och han publicerade utdrag ur den redan i ett bidrag i Åländsk odling 1967. Senare kommenterade han den på flera ställen i sin biografi "Pojken och den gråa byn". Jonnie Listerby har behandlat den i sin uppsats "Anteckningar från en åländsk by" 1979.

Liksom Nyman har flera andra, även på senare tid, läst berättelsen om pojken närmast som en realistisk skildring av Joels egen uppväxt och studietid i Åbo. Mer fruktbart är det att se den som en berättelse som i symbolisk form gestaltar författarens livsproblem. Mycket av Joels vuxna liv handlar om hur han – oftast förgäves – försöker styra sin fantasibegåvning till någonting utvecklingsbart. Alltför sällan hittar han, som pojken på farstutrappan, de rätta tömmarna.

Den som läser "Pojken som fantasin skenade bort med" bör reflektera över att Joel när han skriver detta 1917 har ritskolan ett par år bakom sig, att han är 25 år gammal och att det som han med bläck fäster på manuskriptbladen färgas av de tankar och stämningar som uppstår i skrivögonblicket.

Att Joels barndom skulle ha varit särskilt kvalfylld ska vi vara mycket försiktiga med att tro. På andra ställen i Joels texter får man tvärtom uppfattningen att pojkbåren var en glädjefylld tid – så till exempel i "Måndagsmorgon".

Vad Joel själv tyckte om berättelsen om pojken med fantasi vet vi en del om. Det står tillskrivet med blyerts på manuskriptets titelblad, då det någon gång under hösten 1918 skickades för bedömning till dåvarande folkhögskoleläraren Werner Eker:

"I vintras sade Du mig att jag ofta begagnade såna dära mekaniska omtagningar å upprepningar. Jag insåg icke detta då. Men nu då jag tittar i historier som jag gjort för ett år sedan så inser jag nog huru sant Du hade. Och stilens usselhet har nu plågat mig mycket, nu när jag bläddrat genom dessa historier. Den här historien är liksom en uppgörelse eller ett bokslut med mina konstnärplaner och min skoltid i staden. Och bryr Du Dig om att läsa den här historien så försök att se bort från stilens och formens armhet och försök att finna någonsorts mening uti den, om Du kan. Jag orkade nog icke genomföra idén uti den som jag tänkte."

Att uppbrottet från ritskolan var plötsligt kan man sluta sig av vad Joel berättat på skilda ställen i brev till dem han närmast hade kontakt med, och att byborna inte förstod sig på hans måleri är uppenbart. Månaderna efter att han återvänt hem är han dock fortfarande optimistisk om sin konstnärsförmåga. Han berättar i ett brev till Ada Henriksson i november 1915 att han inte kunnat bli sams med storstaden och därför brådstörtat gett sig iväg. Nu går han "för det mesta och slår dank och

drömmer (konstnärsdrömmar)". En månad senare berättar han för Ada att han målar för fullt och trivs utmärkt därhemma.

Sämre blir det med trivseln längre fram. I ett brev till konstnären Mikko Carlstedt i augusti 1920 blickar Joel tillbaka:

"... sedan blev jag av med inspirationen. Det var omgivningen som tog den. Ser du människorna omkring mig voro så underliga. Jag hade ingen att prata konst med, att stödja mig emot. Jag var så ensam som Johannes i öknen. Och när jag målade tittade folk så underligt på mej som vore jag tokig. Nå, till slut blev jag kvävd, blev bonde."

Ja, bondeyrket blev hans lott, och dessutom skulle han ta hand om sina åldriga föräldrar.

Den 25 maj 1928 dog fadern, 88 år gammal; den 21 oktober samma år modern, i en ålder av 73 år. Flera har sett det som märkligt att Joel i sin berättelse om pojken med fantasi förutspått föräldrarnas död, men det är nog inte så märkvärdigt att tio år i förväg sia om sådant som någon gång ändå måste ske.

Det intressanta är kanske i stället hur berättelsen är uppbyggd tidsmässigt: att den startar i dåtid och sedan går över nutid till framtid. Något liknande kan man nämligen se i flera av Joels texter, till exempel "Pojken som blev en carbidlampa" och även "Måndagsmorgon". I samtliga fall är det någon som har drag av författaren själv som får ett tragiskt slut i det som är framtidsscenarioet. Bland annat detta, liksom det egenartade bildspråket, är sådant som gör att berättelsen är värd både en och annan omläsning för den som vill läsa på djupet.

Men språket och berättelsen i stort gör att historien är värd att spridas till många – och den är som många av Joel Pettersson texter lämplig att läsas högt, särskilt för den som är bekant med tonen i dialekten.

Anmärkingar

Denna utgåva följer originalmanuskriptet ganska nära, men en hel del redigering har dock gjorts. En del ord har fått normaliserad stavning, främst med tanke på att läsaren inte onödigtvis skall uppmärksamma dem. Det gäller ord som djur, djup och ljus, där Joel Pettersson konsekvent och medvetet stavar jur, jup och jus; det gäller även bland annat orden fäx, mänska och täckas, där Joel skriver feks, menska och teckas. På liknande vis har fans/fins, fasten, förän, gorde/gort, häller, hälst, hänne, inom, riktig och viste normaliserats till fanns/finns, fastän, förrän, gjorde/gjort, heller, helst, henne, inom, riktig och visste. Stavningar som fult och snält har justerats till fullt och snällt; fälde och stälde till fällde och ställde.

Ett antal uppenbara felstavningar och felskrivningar har givetvis rättats till. En mängd ord som i manuskriptet är särskrivna, exempelvis någon ting och farstu trappa, har sammanskrivits på vedertaget sätt.

Efter någon tvekan har jag här låtit verben stå i singular form. På 1910-talet var det självklart att skriva voro och gingo, men i dag är de plurala verbformerna helt främmande för den yngre generationen läsare. Ett fåtal andra äldre skriftspråksformer har på några ställen ändrats, t.ex. pojkarne till pojkar och likaså ett fåtal dialektstavningar, t.ex. kambrat till kamrat. Oftast har jag dock behållit manuskriptets stavning när den återspeglar det åländska folkmålets uttal

och former; det gäller bland annat ord som enkoms, huvve, naturligtvist, räckna och övver.

Beträffande former som hur/huru, mej/mig, sej/sig, opp/upp och sku/skulle innehåller manuskriptet båda varianterna. Jag har valt att någorlunda konsekvent begagna hur, mig och sig (just här återger manuset ändå inte det åländska uttalet som ofta är mä och sä), opp och skulle. När det gäller de/dom och dem/dom förekommer också båda varianter i manus (men ingalunda dem som subjektsform). Eftersom Joel relativt ofta begagnar dem i objektsställning har jag valt att normalisera det hela till de och dem.

Joel Pettersson använder ibland indrag för att markera nytt stycke. På en del ställen, förmodligen slumpartat, förekommer dessutom blankrad. Jag har i någon mån justerat styckeindelningen, främst så att större stycken brutits ner i mindre. Den avsnittsmarkering som nu delar upp texten i nio block är min egen.

RALF SVENBLAD

Ordlista till Pojken som fantasin skenade bort med

(fisv. = allmänt finlandssvenskt uttryck)

Afärd affär

All värst allra värst

Allvare: *med allvare* på allvar

Badda opp klå upp

Beteshägna(d) beteshage vid skogsmark

Bindtjuga ställning vid vilken man binder nät

Birång byrå

Bli slut dö

Bondvärdinna (fisv). husmor på bondgård

Borra i stoppa i

Byssbekant bekant i byn

Byssen(s) byfolket

Byssfolk byfolk, bybor

Bysskärng käring i byn

Dejour (fisv.; i skolan:) ordningsman, klassvakt

Dimittera (fisv.) utexaminera

Dröna (egentligen främst om ko: råma dämpat) klaga, jämra

Dröpja idissla

Flaggskär vindflöjelblad

Fresta pröva

Fresta ödet pröva lyckan

Fyra (i Finland:) underkänt betyg

Fäx fähus

Fäxvatten vatten till fähuset

Fälla (fisv.) tappa

Gaphalsa skrika, gapa

Granbysche granbusksnår

Grässtråd, grässtråden grässtrå, -stråna

Gävast oftast

Göra ov med göra av med, förstöra

Hack: *vara i någons hack* vara utsatt för någons misshag

Hackspik (egentligen = hackspett) hackkyckling

Hala av med hala iväg med, dra iväg med

Hals över ända omkull

Hanses hans

Helst (fisv.) åtminstone

Huggstobba huggstubbe

Huvvä huvud

Hägna hage vid skogsmark

Häv god, duktig, vuxen nog

Idas (fisv.) bry sig om

Jur juver

Kasa sjasa, jaga, skrämma

Katekesmus katekes

Knivbett (fisv.) knivblad

Knut (fisv. även =) vrå

Koll strunt, pjoller

Krackel krängel

Krusa smeka

Kryttur kreatur

Kudda (fisv.) kossa

Kvinnfolksmänska kvinna

Kvistverk grenverk

Latläxa (fisv.) bakläxa

Lekonäta äta på lek, låtsasäta

Ligga lång ligga raklång, sträcka ut sig

Linda (fisv.) gräsvall

Ludrig otäck

Långs längs

Långsmed längs med

Markera (fisv.) räcka upp handen

Maskfröj maskfrö, gammalt medel mot inälvsmask

Med ens (fisv.) jämt, ständigt

Mellanåt emellanåt; (även:) när inte

Mollra på stöka, arbeta på

Måsta (fisv.) vara tvungen

Mäla märla

Nojsa väsnas, bråka

Nolanstorm nordanstorm

Oförvart oförvarandes, utan att märka det

Oppskolager, oppskolaga utbildad, utbildade

Ord (här även, såsom ofta i folkmålet:) bokstav

Paldervant stolle, fåntratt

Peksticka (fisv.) pekpinne

Pettla arbeta och streta ivrigt

Pita gråta

Runterikring runt om

Rådd (fisv.) sådant som är rörigt

Rådda (fisv.) röra till det

Satt så att

Se åt (fisv.) ta reda på, se efter

Si (fisv.) se

Skena (i åländskan även mer allm. :) springa

Skena av springa iväg

Skorra fram åka så att det surrar, skorrar, om det

Skänksjuk alltför givmild

Skärifolk skärgårdsbor

Sluska åt sig snoka reda på åt sig

Slut: bli slut dö

Slå opp sparka bakut

Släppa in slippa in, kunna komma in

Släppa opp på klass bli uppflyttad

Smitter smatter: *i smitter smatter* i kras, i småbitar

Smälla hand (fisv.) skaka hand

Snicka snickra

Storfinger långfinger

Strippla strö ut

Sträcka spring

Sätta (ofta:) sitta

Tiss (fisv.) bröst, spene

Tocken, tocket sådan, sådant

Tusen tatter: *i tusen tatter* i tusen bitar

Täckas (fisv.) kunna utan att skämmas

Urärvd hamlad, avkvistad

Utdimterad (fisv.) utexaminerad

Vaffer varför

Var om ann om varandra

Var över ann över(röstande) varandra

Vara stånn tell vara i stånd att

Varivige varenda, vareviga

Vicka in hastigt titta in

Villkor villkorligt underbetyg

Vättsja vet jag

Å (även:) ock, också

Åkershäcksel fågelskrämma